

Szentiváni bogarak és tűzugró legények

A NYÁRI NAPFORDULATOT ÜNNEPLŐ, SZENT IVÁN VIGILIÁJÁN GYÚJTOTT TŰZ EURÓPA-SZERTE GYAKOROLT KULTIKUS-JÁTEKOS SZOKÁSA SZEGEDEN ÉS KÖRNYÉKÉN IS ÉLT. A JELES KÖZÖSSÉGI ALKALMAK KÖZÉ TARTOZOTT, S A TŰZ GYÓGYÍTÓ, TISZTÍTÓ, VARÁZSLÓ EREJÉBE VETETT ÓSI HITEN ALAPULT.

A tavasz-nyár fordulót ősidőktől fogva szerte Európában tűzgyújtással ünnepelték Szent Iván napjának előestéjén. Az archaikus hiten alapuló, mágikus erővel felruházott, lángoló tűz (mely tisztít, termékenyít, gyógyít, szerelmet varázsol) gyújtása, annak átugrása évszázadokig szinte kötelező jellegű volt. A XVI. században már a magyaroknál is ismert, a nyári napfordulót köszöntő, június 24. előestéjén szertartásosan meggyújtott tűz szűkebb pátriánkban Keresztelő Szent János születése napját is tisztelte. Az évszakfordulatnak, a tűztiszteletnek szentiváni szegedi szokásáról Kovács János Szeged és népe című 1901-ben megjelent monográfiájában azt írja (többek között): „Szent Iván (Szent János) estéjén (június 24.) a város egyes terein, de főleg a Tisza-parti töltéseken rőzséből tüzet raknak, s azután legények, lányok egymásután ugrálnak azon keresztül, ugrálás alatt – babonás hiedelemből és cselekvősségből – virágokat, füveket s néha almát (ezt szentiványi almának hívják, mert ezen időben érik) és cseresnyét dobznak a tűzbe, miközben dalokat énekelnek... A legények és eladó lányokon kívül a gyerekek is raktak tüzet...” – S hogy miért ugrottak a tűzbe például ama legényrigmussal biztatva, hogy „Ne félj pajtás, ugord át, nem süti meg a pófád!”, vagy azon leányénekekre, hogy „Virágos Szent János Éczakád világos, még előtéd löszök, tiszteletöt tőszök”? Azért, mert az ősi hitek szerint úgy vélték, hogy aki a szentivántüzet átugorja, az abban védelmet nyer és egészséges lesz. Pláne, ha hétszer is átszökken rajta: azt nem fogja meg semmi betegség, legalább egy évig. A tűz tisztító, védő, gyógyító hatása mellett a fiatalok az ugrásnak más fontosságot is tulajdonítottak. Az egymáshoz vonzó párosan dobantottak át a lángon, hogy együtt tisztuljanak meg, legyenek termékenyek és nemzenek gyermekeket. A még szülőben lévő leányok ugrásait különösen nagy figyelem övezte, hiszen a szoknyájukat a lábuk közé fogva szökeltek át a tűzön a hosszú szentiváni énekek alatt többször is... A szegedi tájon azt tartották, a tűzugró hajdon férjre lel, a legény megnősül.

A párkereső, kapcsolatukat, leendő családjukat biztosítani akaró fiatalok mellett a szentiváni tűz körül gyerekek is ugrándoztak. Sőt, Szegeden a múlt század elején még szokás volt az is, hogy az aprónép Szent Iván vigiliáján csapatostul járta Alsóvárost, s azt skandálta: „Hintsék kendtök almát, ha nem: pedig hajmát!” A kerítéseken át pedig dobáltak nekik szentiványi almát, cseresnyét és más gyümölcsöket, meg némi aprópénzt. – A gyerekek másfelé úgy kapcsolódtak be a rituáléba, hogy a tűz zsarátnokán sült almát ették meg a felnőttekkel együtt, egészségvédőül. Volt, ahol a kicsik a káposztásba vitték az üdőt, ahol a hernyók ellen, vagy a vetésre, hogy „a gabona ne üszögösödjék”.

Gyógyító, védő erőt nemcsak a szentiváni tűzbe dobott gyümölcsöknek, virágoknak, faágaknak tulajdonítottak, hanem az ominózus éjszakán holdvilágnál szedett füveknek is. Úgy vélték, minden gyógyfüvek között azoknak a legerősebb a hatásuk. A gyógyító füvek tudományát bíró javasasszonyok között olyanok is voltak, akik az aranyospatrác nevű gyógynövényt keresték, mert az ezen az éjszakán állítólag megszólalt, és kibeszélte a többi fű titkát. A bűbajosok ilyenkor harmatot szedtek. – Az idősebbek ezen az éjszakán a határban szentiváni bogarat gyűjtöttek, hogy a házukat majd elkerülje a baj. A háztól a rontást úgy is igyekeztek néhol távol tartani, hogy a tyúkólra ágat tűztek. Sokféle az volt a szokás, hogy tűzvész ellen ilyenkor mezei virágokból, füvekből font koszorút akasztottak a ház elejére. – Szent Iván napját egyébként idő- és termésjósló napnak tartották, mondván, negyven napig olyan idő lesz, mint ekkor, ha esik, kevés dió és mogoró terem.

SZABÓ MAGDOLNA

Kulka János alakítja a Shakespeare-dráma címszerepét a szabadtérin

Richárd, az ördögi figura

VALLÓ PÉTER ÁLLÍTTA SZÍNPADRA A DÓM TÉREN SHAKESPEARE TALÁN LEGIZGALMASABB KIRÁLY-DRÁMÁJÁT, A III. RICHÁRDOT. A CÍMSZEREPET KULKA JÁNOS (KÉPÜNKÖN) ALAKÍTTJA, AKI HOSSZÚ TÖPRENGÉS UTÁN MONDOTT IGENT A FELKÉRÉSRE. A SÁNTA, PÚPOS, CINIKUS ÉS GONOSZ ZSARNOK MEGFORMÁLÁSA NAGY KIHÍVÁS MINDEN SZÍNÉSZ SZÁMÁRA.

– Legutóbb is ördögi szerepet játszott Szegeden: Wolandot A Mester és Margaritában. Vonzák ezek a különös figurák?

– Ez furcsa véletlen, nem érzek vonzalmat irántuk, de sokkal izgalmasabb, érdekesebb feladat az összetett, bonyolult, ellentmondásos személyiségeket megformálni. Amikor A Mester és Margaritát játszottuk, halálfélelmeim voltak, mert hihetetlenül rossz állapotban volt a szegedi színház, szinte a működésképtelenség határáig jutott. Olyan előadásunk is volt, amit Derzsi Jánossal és Blaskó Péterrel végig kellékeztünk. Volt két perc abban produkcióban, amikor kint álltam a színpad előterében, és csak némán néztem a nézőket. Nagyon szerettem. Bár soha nem voltak szerepálmaim, bevallom, a III. Richárdra sokszor gondoltam úgy, mint amit jó lenne egyszer eljátszani.

Gyerekként a színpadon

– Szegeden nőtt fel, édesapja neves orvosprofesszor volt, édesanyja a színházban dolgozott. Milyen emlékei maradtak az itteni színházról?

– Különös egybeesés, hogy az első színházi élményem épp a III. Richárdhoz fűződik: 1966-ban gyermekszereplőként ebben a darabban léptem először színpadra a nagyszínházban. Most sokat gyötörttem, elvállaljam-e, és ez a romantikus vagy inkább buta emlék is közrejátszott abban, hogy végül igent mondtam. Úgy éreztem, nem hagyhatom ki, hogy ennyi év után főszereplőként jöhetek vissza ugyanabba a darabba. Komor István rendezésében annak idején Pagonyi Nándor játszotta Richárdot. Ahogy visszagondolok rá, jó kiállású, okos, modern színész volt, aki nagyon emberi figurát formált. Gyerekként teljesen lenyűgözött. Mindent elhittem neki, óriási élmény volt az a produkció.

– Állandó vitatéma, hogy milyen darabok valók a szabadtéri hatalmas színpadára. Mit gondol erről?

– Lehet prózát is jól játszani itt, nem hiszem, hogy csak a muszicaleknek és a látványos operáknak lenne létjogosultságuk. Fiatalkoromból jól emlékszem például Kútvolgyi Erzsébetre, aki nagyszerű Júlia volt itt. Sokkal jobban megmaradt bennem az arca, mint a báli jelenet.

– Máshogy kell játszani egy ilyen óriási nézőtérnek?

– A jól elemzett és megrendezett előadás nem igényli a harsány, széles gesztusokat. Ha pontosan és jól játszom, ezek nélkül is értik a gondolataimat, szándékaimat, tudják, hogy minek mi az oka, elhiszik azt, amit látnak. Hadonászással nem megyünk semmire. Persze, ha ezek indokolt, belülről jövő gesztusok, akkor van helyük a produkcióban, de az nem igaz, hogy csak az a mozdulat működik, amit az utolsó sorban is jól látnak. Ma már olyan fejlett a hangtechnika, hogy a színésznek nem kell azzal foglalkoznia, hallják-e a nézők a kakasulón. Hihetetlen segítséget jelentenek a mikroportok. Jó esetben az is egy háttásem lehet, ha olyan érzése támad a nézőnek, mintha a fülebe duruzsolna valaki.

■ Fotó: Karnok Csaba

NÉVJEGY

Kulka János Budapesten született 1958-ban. 1981-ben szerzett színészi diplomát. 1985-ig a Pécsi Nemzeti Színház, 1985-tól 1993-ig a kaposvári Csiky Gergely Színház tagja volt. 1993-tól a Radnóti Színház művésze. Alakításaiért 1988-ban és 1995-ben elnyerte az országos színházi találkozó, 1989-ben és 1995-ben a színikritikusok díját. 1989-ben Jászai Mari-díjjal, 1994-ben eMeRTon-díjjal, 1996-ban érdemes művész címmel tüntették ki. Főbb szerepei: Hamlet, Trofimov, (Csehov: Cseresnyéskert), Franz (Schiller: Haramiák), Horace (Molière: Nők iskolája), Dauphin (Shaw: Szent Johanna), Jago (Shakespeare: Othello), Füles (Milne: Micimackó), Cirmos (Orwell–Hall: Állatfarm), Triboulet (Hugo: A király mulat), Ványa bácsi, Tevje (Stein–Bock: Hegedűs a háztetőn), Johnny (McDonagh: A kripli). Filmjei: A napfény íze, Utolsó blues, tv-filmjei: Szomszédok, Peer Gynt, Offenbach titka.

– Nagy kihívás III. Richárdot megformálni, mi a legizgalmasabb ebben a figurában?

– Nem biztos, hogy szimplán gonoszságnak lehet nevezni, ha valaki ilyen határtalanul érvényesíteni akarja az akaratát, és ennyire szeretné a hatalmat megszerezni önmagának. Richárd hihetetlenül és végletesen szabad lény, hiszen mindenféle morális és jogi korlát alól felszabadítja önmagát. Végül azonban maga is rájön, hogy nem lehet következmények nélkül gyilkolni, nem lehet tönkretenni, elpusztítani a világot maga körül, mert akkor nem marad kin uralkodni. Az is kiolvasható a sorok közül, hogy megmagyarázhatatlan, ellenállhatatlan vonzerővel rendelkezik, nők és férfiak fizikai kényszer nélkül is engedelmeskednek neki. A honi banki vagy politikai szférában is találhatunk szép számmal példát arra, hogy rossz külsejű férfiak sebbnél szebb nőket tudnak megnyerni. Nem a nőket hibáztatom, nem hiszem, hogy az ő érvényesülési vágyuk miatt van így, egyszerűen ezek a figurák erős vonzással, rabul ejtő személyiséggel rendelkeznek. Mi persze nem értjük, hogy miért, de nem vagyunk ott a hálószerzők között, mi történni két ember között. A szexualitás roppant fontos tényező, ez világos Shakespeare darabjából is.

– Tökéletes szereptudással érkezett a próbákra. Mindig ennyire felkészült?

– Ha egy ekkora feladatot kapok, nem tehetem meg önmagammal, hogy felkészületlenül álljak ki, és arra várok, hogy majd a rendező beállít minden mozdulatot. Muszáj nagyon konstruktívnak lennem. A legtöbb veszítenivalóm nekem van. A pesti felkészüléssel együtt majdnem annyi idő áll rendelkezésünkre, mint egy szokványos kőszínházi bemutató előtt, de nagy megpróbáltatások várnak még ránk.

– Miért vacillált, hogy igent mondjon-e a felkérésre?

– Lehetetlennek tartom, hogy mindössze kétszer játsszuk el. Nem magamat sajnálom, nem is a befektetett munkát, inkább azzal van bajom, hogy a huszadik előadás körül szoktam úgy érezni: teljesen birtokba vettem a szerepet. Egy hónapon át gyötörttem, hogy elvállaljam-e. Végül azzal győztem meg magam, hogy olyan csodálatos kollégákkal találkozhatom, mint például Törőcsik Mari, akivel még sohasem játszottam együtt. Néhány próba után, ma azt mondom, már azokért a pillanatokért megérte, amelyeket vele, Almási Évával vagy Ónodi Eszterrel a próbák során átélhettem. Különös

ézés most az is, hogy a Royal Szállóban lakom, ahol gimnazista koromban az egyik nyáron londonerként dolgoztam.

– A választások előtt nyíltan szerepet vállalt az SZDSZ kampányában, a párt honlapján néhány művésztárával együtt hitet tett a liberális értékek mellett. Miért tartotta fontosnak, hogy megszólaljon?

– Mert nem éreztem jól magam az elmúlt négy évben. Rengeteg olyan felháborító dolog történt, amivel a közélet iránt érdeklődő, felelősen gondolkodó színészként mélységesen nem értettem egyet. Úgy gondoltam, ez a legkevesebb, amit annak érdekében tehetek, hogy mindez megváltozzon.

Örökölt liberalizmus

– Honnan ered a liberalizmus?

– Meghatározónak gondolom, hogy az ember milyen családba születik, hogyan befolyásolják az otthon látottak a gondolkodását. Ha az elmúlt években nem érték-telenítették volna el teljesen a szót, akkor azt mondanám, igazi polgári család volt a miénk. Csodálatos szüleimtől mindig azt hallottam, hogy szabadon kell gondolkodni, és senkit sem szabad korlátozni.

– Milyen szerepekre készült a Dóm téri bemutató után?

– Pihenést, nyaralást terveztem arra az esetre, ha túléltem. Augusztus végén kezdek csak próbálni a Radnóti Színházban, ahol Verebes István rendezésében Kuligint játszom majd a Három nővérben.

– Nem hiányzik a nagy népszerűséget meghozó Szomszédok az életéből?

– Hiányzik, ugyanakkor szabaddabbnak is érzem magam. Álszentség lenne nem beszélni róla, hogy egzisztenciális biztonságot adott ez a munka, ezért nyugodtan válogathattam a színházi szerepek közül. De mindig volt egy kis lelkiismeret-furdalásom is: szabad-e eladnom magam. A rendező, Horváth Ádám jelentett garanciát. Jó szándékú, talán kicsit bugyuta, de nagyon tisztességes dolognak tartottam a Szomszédokat, máig nem értem, miért pont ez nem kellett a Magyar Televízióknak. Az előző választások után nem sokkal szüntették meg, amit ostoba és rossz döntésnek tartottam, nem tudni pontosan, hogy személyes bosszú vagy mi egyéb állhatott a háttérben. A sorozat máig hiányzik annak a két és félmillió embernek, aki a stabil nézőtáborát alkotta.

HOLLÓSI ZSOLT

JÁTÉK PLUSZ NYEREMÉNYEINKÉRT!

Önnnek nem kell mást tenni, mint **a helyesnek ítélt választ megjelölni és a kivágyott szelvényt elküldeni** postacímünkre: Szeged, Stefánia 10. Sajtóház.

A honlapunkra kérjük írni rá:
„Skodálatos nyereményakció”

Milyen feltétellel vehet részt nyereményakciónkban?

- ☐ ha rendelkezik 1 éves előfizetéssel
- ☐ ha rendelkezik negyedéves előfizetéssel
- ☐ ha rendelkezik legalább félféves előfizetéssel

A főnyereményen kívül még hány alkalommal nyerhet?

☐ 2 alkalom ☐ 3 alkalom ☐ 1 alkalom

Játékunkban 3 db értékes könyvet és 10 db ajándékcsomagot sorsolunk ki.

Nyerteseink nevét napilapunkban közöljük!

... hogy otthon legyen!